

DE ZANDLOPER

**Uitgave van de
Vereniging Oud Ede**
40^e jaargang,
nummer 1
februari 2012

INHOUD

	pag.
Van het Bestuur	1
Afscheid van de plakploeg	2
De eerste openbare school	3
Banketfabriek Nobo	9
Treinbotsing bij Ede	12
Boek over Maanderbuurt	13
Historisch Museum Ede	14
Spindersteeg	15
Databak	16
Bestemming Huize Kernhem	17
Th. C. van Dierendonck	20
Archiefnieuws	27
Colofon	28

VAN HET BESTUUR

In de vorige Zandloper stond een oproep waarin vrijwilligers werden gezocht voor het beheer van onze bibliotheek in het gemeentearchief. Het verheugt het bestuur dat deze oproep erin geresulteerd heeft, dat er nu voldoende vrijwilligers zijn om één dagdeel per week onze bibliotheek toegankelijk te maken voor het publiek.

De voorbereidingen voor de verhuizing zijn inmiddels in gang gezet en medio

Vrijwilligers voor het beheer van onze bibliotheek zijn nog steeds welkom. Hoe meer vrijwilligers, hoe meer dagdelen in de week de bibliotheek open kan. U kunt zich aanmelden per telefoon: 0318 – 637754 of per e-mail: voe@verenigingoudede.nl

AGENDA

Voor het jaar 2012 zijn de volgende activiteiten gepland:

■ 21 februari, Hotel De Bosrand, 19:30 uur: Lezing *Archeologie in Ede*, waarin extra aandacht wordt besteed aan de vondsten in de Uitvindersbuurt. De lezing wordt verzorgd door Charlotte Peen en Marloes van Domburg, archeologen bij de gemeente Ede.

■ 17 april in Hotel De Bosrand, 19:00 uur: Algemene ledenvergadering met aansluitend een lezing over *Gedenken en Herdenken* verzorgd door de heer Gerard Gijsbertse.

■ 6 juni: Excursie naar het *Openluchttheater*. De heren Paul Standaart en Frans van Oort zullen u meenemen door de geschiedenis van dit unieke theater van Ede. Deze excursie begint om 19.30 uur in het gebouw van de Edese Commerciale Club aan de Van Pabstlaan 1.

■ 3 oktober: *Excursie* naar Den Bosch met een rondleiding in de gerestaureerde Sint Jan en een rondvaart over de Binnendieze.

Aanmelden vóór 1 mei 2012 bij het secretariaat: telefoon 06- 348 67 627 of per mail: voe@verenigingoudede.nl.

Hans van Bemmelen, voorzitter

AFSCHIED VAN DE PLAKPLOEG

Doordat we De Zandloper op een andere manier gaan verzenden hebben wij afscheid moeten nemen van de plakploeg.

Bijna twintig jaar lang heeft de plakploeg vier maal per jaar De Zandloper verzendklaar gemaakt. Onder vrolijk gebabbel en geplaag werden De Zandlopers van een adresbandje voorzien.

Bij de opheffing bestond de ploeg uit de dames Annie van Dijk, Jo Faber, Gerda van Galen, Toos Romeijn, Alice van Scherrenburg, Arina Teunissen, Henny Verschuur, Hanneke van Velsen, Elly van der Weijden en ondergetekende.

Laatste plakploeg op 1 december 2011. Van links naar rechts: Henny Verschuur, Hanneke van Velsen, Jo Faber, Hetty Blaauw, Alice van Scherrenburg, Gerda van Galen en Arina Teunissen (foto Herman van Scherrenburg)

De heren Kees van Lohuizen en Herman van Scherrenburg hielden zich overigens goed staande tussen de vrouwen!

Het lijkt erop dat meerdere dames de kwartaalbijeenkomsten op een andere manier willen voortzetten!

Het bestuur van de Vereniging Oud Ede dankt de plakploeg zeer hartelijk voor de bereidwillige en opgewekte inzet voor de vereniging.

Namens het bestuur van de VOE,
Hetty Blaauw.

EEN VERDWENEN SCHOOL,

DE EERSTE OPENBARE SCHOOL IN EDE

Frans van Oort

Het voortraject

Voordat de eerste school in Ede in gebruik werd genomen, werd er les gegeven onder de toren van de Hervormde Kerk aan de Grotestraat. De grote trekker bij dit onderwijs was toch wel de kerk. In de praktijk kwam het er op neer dat overal waar de kerk gevestigd was, de mogelijkheid werd geboden een opleiding in geestelijke vorming te krijgen.

In die tijd werd een man, die de kerk altijd trouw gediend had, aangesteld als schoolmeester. Dit was op het platteland niet het moeilijkste baantje. Meestal waren er weinig leerlingen en ook weinig schoolvakken, waardoor het geen volledige dagtaak was. Om toch tot een volledige daginvulling te komen kreeg de 'schoolmeester' in Ede dan ook een aantal bijbaantjes.

Door zijn betere geletterdheid ten opzichte van de gemeenschap was de schoolmeester tevens koster, voorzanger, doodgraver, klokkenluider en schrijver voor de Buurtvergaderingen en het Bosbestuur. Ook verleende hij bijstand bij het in het net schrijven van de rekeningen van de armen-, kerk- en buurtmeesters en las hij de voorwaarden voor bij bijvoorbeeld verpachtingen en verkopen. Al met al een manusje van alles. In de praktijk kwam het er op neer dat de koster tevens schoolmeester was.

De koster/schoolmeester komt in de kerkgeschiedenis van Ede al voor in 1611. In de daarop volgende periode van ongeveer drie eeuwen zijn tien koster/schoolmeesters benoemd.

De meeste bleven hun werkzaamheden uitvoeren tot hun overlijden.

De benoeming van een koster/ schoolmeester was er één van groot belang. In tegenstelling tot het benoemen van een predikant of het benoemen van ouderlingen en diaken door de Kerkenraad, was de benoeming van de koster/ schoolmeester een zaak van de gehele kerkelijke gemeente.

Waarin werd les gegeven?

Uit de kerkenraadsvergadering van 1750 werd bij de benoeming van koster/schoolmeester Jan Willem Kerkhof een passage opgenomen over het te geven onderwijs. Hij moest de jeugd '*neerstig onderwijzen in lezen, schrijven, rekenen, goede zeden, de eerste beginselen der godsdienst en wat diergelijke schooloefeningen meer mochten wezen*'.

Een deel van een relaas over het lager onderwijs in de 19e eeuw van Henk Bousema in 'Amersfoort en omstreken' sluit hier naadloos bij aan en gaat als volgt.

'De schooldag duurde lang van 's morgens vroeg tot laat in de middag met om de twee uur een onderbreking van telkens één uur, des winters 'naar gelegenheid en tijd'. Elke dag werd begonnen met het morgengebed en geëindigd met het avondgebed. Het onderwijs omvatte het lezen, het schrijven, een weinig rekenen, alsmede het zingen der psalmen voor de volgende zondag in de kerk en de catechismus. Tweemaal per dag werd geoefend in het schrijven met de ganzenpen natuurlijk, waarbij veel aandacht moest

ten, pen en inkt. Veel tijd besteedde de meester aan het schrijven, waarin hij zelf zeer bedreven was, maar aan rekenen werd niet veel gedaan.

De plaatsaanduiding is nu bij de afrit van de A-12 naar de A-30. Het gehele gebied is momenteel volledig bebouwd. Zo krijgt men een goed inzicht over de afstanden die vroeger toch meestal lopend moesten worden afgelegd

Meester Van Holland, geboren in 1780, heeft bijna tot aan zijn dood, in 1863, schoolgehouden. De schoolwet van 1857 eiste een bewijs van bekwaamheid en het onderwijzen in meerdere vakken, waaraan de meester niet kon voldoen, met als gevolg dat hij er zoetjesaan mee ophield. Hij was de laatste *bij*schoolmeester.

De onderwijswet van 1801

Deze wet, die later door de onderwijsexperts van Napoleon geprezen zou worden als de beste ter wereld, zou tot 1857 van kracht blijven. Hoofdpunten uit deze wet van 1801 gaven aan, dat gewoon lager onderwijs bestemd was voor kinderen van 6-12 jaar en dat de ouders een geldelijke bijdrage moesten leveren. Behoeftige kinderen gingen kosteloos naar school. Voortaan moest klassikaal les worden gegeven en kwam er een einde aan het eeuwenoude hoofdelijk onderwijs, waarbij elke leerling individueel les

kreeg. Om het onderwijs neutraal te houden mocht geen godsdienstonderwijs worden gegeven. Het kwam er op neer dat alle kinderen recht op onderwijs hadden, en de overheid hiervoor moest zorg dragen en er de volledige verantwoordelijkheid voor had.

Natuurlijk was er bij de invoering een overgangstermijn nodig, niet alles kon direct gerealiseerd worden. Bij elke verandering of vernieuwing had men nu duidelijke richtlijnen waaraan men zich kon houden.

Naast het feit dat nu de burgerlijke gemeente de initiatieven moest nemen t.a.v. scholenbouw en de benoeming van onderwijzers, werden er aan deze laatste ook hogere eisen gesteld.

Hierover schrijft Henk Bousema in 'Amersfoort en omstreken'¹ het volgende: *'De tijd dat iedereen zomaar voor een troep jongens kon gaan staan en zich schoolmeester noemen, die was voorbij. Er moesten voortaan examens worden gedaan en bevoegdheden gehaald. De wet onderscheidde daarin vier rangen. De vierde of laagste rang bestond uit "dezulke, die het lezen en schrijven en de beginselen der rekenkunde, de regel van drieën inbegrepen, tamelijk bedreven zijn". Men ziet, veel eenvoudiger kon het niet.*

Voor de derde rang kwam er dan bij "enige kennis van de beginselen van de Nederlandsche taal, ervaring in het rekenen, ook met breuken, en de vaardigheid in de toepassing op zaken van het dagelijkse leven. Benevens enig begrip van de goede manier van onderwijzen."

Nog niet veel, maar met deze rang was men alleen in kleine plaatsen benoembaar.

¹ Afdeling van de Nederlandse Genealogische Vereniging.

Voor de tweede rang werden de eisen nog uitgebreid met "enig begrip van aardrijkskunde en geschiedkunde, en eene genoegzame bekwaamheid en geoefendheid in het geven van oordeelkundig onderwijs."

Voor de eerste rang behoorde dit alles "in verdiepte mate aanwezig te zijn, de wis- en natuurkunde bekend en een uitmunten in beschaafdheid van verstand." Het examen zou met "met de meeste gestrengheid" afgenomen worden.

Het nieuwe onderwijs stond onder toezicht van schoolopzieners.'

In de onderwijswet van 1857 kwam nog eens duidelijk naar voren dat de scholen die waren opgericht door het Rijk, de Provincie of de Gemeente, openbare scholen waren. Katholieken en protestanten kregen met deze wet de vrijheid om confessionele scholen te stichten, maar moesten deze dan wel zelf bekostigen. (De financiële gelijkstelling kwam in 1917 tot stand.)

De eerste openbare lagere school

Bij het begin van de 19e eeuw was op het gebied van het onderwijs één grote treurzang te horen. De schoolgebouwen van Bennekom en Lunteren waren bouwvallig en slecht, terwijl het dorp Ede zelfs helemaal geen schoolgebouw bezat. Hier gaf men les onder de toren van de Hervormde Kerk. Over het algemeen ontbraken overal de benodigde leermiddelen.

Bij de onderwijswet van 1801 werd aan de Burgerlijke Gemeente de zorg van het onderwijs opgedragen. Op papier probeerde men hier enige sturing in aan te brengen, maar in de praktijk waren er in de meeste gemeenten geen mogelijkheden aanwezig om zelf verbeteringen door te voeren.

De meerderheid van de ingezetenen was vrij arm en kon geen schoolgeld betalen. Velen stuurden hun kinderen zelfs niet

meer naar school, en het invoeren in Ede van een extra belasting voor scholenbouw was op dat moment niet denkbaar.

Een groot voorstander om het onderwijs te verbeteren was Schout Van Meurs. Hij zag in dat goed onderwijs uiteindelijk ten goede zou komen aan de gehele gemeenschap. Zo was hij de kracht achter het verzoekschrift van de gemeente Ede aan de Koning om gelden beschikbaar te stellen voor onderwijzers en scholenbouw. Maar het antwoord was negatief, want de financiële situatie van het Rijk was niet beter dan die van de gemeente.

Toen Schout Van Meurs in 1822 overleed, was er ondanks zijn grote inzet, nog niets gebeurd. In 1823 kwam er wat druk op de ketel. De schoolopziener deelde de gemeente mede dat hij weigerde onderwijzers te benoemen in Bennekom en Lunteren, als daar geen doelmatiger schoolgebouwen kwamen. En dus werden er plannen gemaakt; dit bleek echter tegen het zere been van het Kerspel Ede.

Hier had de gemeente tot nu toe, in overleg met een kerkelijke commissie die in principe ook vóór een nieuw schoolgebouw en schoolbehoeften was, steeds voorgesteld dat de kerk het initiatief hiervoor moest nemen. Immers, zij hadden al de inkomsten van het onderwijs. Maar het Kerspel antwoordde dat er wel inkomsten waren voor de koster, maar niet voor het onderwijs. En met de wet in de hand stond de kerk sterk.

Het zou toch nog tot 1826 duren voordat de gemeente met de bouw van een openbare lagere school in Ede begon. In eerste instantie wilde de gemeente de school plaatsen op een deel van het kerkhof, dat om de kerk lag en waar nog steeds begraven werd. Maar dat stond de kerkvoogdij niet toe en het plan werd afgewezen. Uiteindelijk kwam de school, met een capaciteit voor 150 leerlingen, terecht op een perceel schuin tegenover de kerk.

Uitsnede van de kadastrale kaart van 1832 waarop kerk en school duidelijk zijn aangegeven

De geschatte bouwkosten bedroegen f 3.060,-, waarvan de gemeente f 1.200,- voor haar rekening nam, de Provincie f 1.000,-; het restant van f 860,- zou door het Rijk worden bijgedragen. De aanbesteding liet een bedrag van f 2.360,- zien, dus een voordeel van f 700,-.

De ingezetenen moesten wel, als diensten in natura, zorgen voor het vervoer van de bouwmaterialen en dergelijke, hetgeen bereidwillig werd gedaan.

In 1827 was de nieuwe school gereed en ging meester Pieter Christiaan Neelmeijer met zijn leerlingen naar de overkant. Bij zijn aantreden als onderwijzer in 1821 was hij, conform de Wet op het Onderwijs van 1801, benoemd door de gemeenteraad. De Kerkenraad en de kerkvoogden benoemden hem tevens tot voorzanger en koster. Er was ook een schoolmeesterswoning voor hem ge-

bouwd. (Over meester Neelmeijer zie *De Zandloper*, 38e jaargang nr. 4, november 2010.)

De oude school, geschikt voor 150 leerlingen, werd al snel veel te klein. In 1863 werd de school gesloten en verhuisden de leerlingen naar een nieuw onderkomen aan het eind van het Maandereind, dat later in 1976 werd gesloopt. De nieuwe school kon 298 leerlingen herbergen.

De oude locatie van de eerste school

In de raadsvergadering van 8 augustus 1863 gaf de Burgemeester aan, dat door de uitbreiding van de werkzaamheden van het gemeentebestuur een betere behuizing nu toch wel noodzakelijk werd. Om aan deze behoefte te voldoen werd het wenselijk geacht een gemeentehuis te stichten. Hij had daarvoor twee objecten op het oog.

De eerste optie was het verbouwen en inrichten van de oude openbare school te Ede. Voor het realiseren van deze wens was een deel van het naastliggende terrein van de heer Bussink nodig, die graag zijn medewerking wilde verlenen. De aankoopkosten hiervoor bedroegen f 700,-. De tweede mogelijkheid was het aankopen en verbouwen van het huis van de heer Horsting, gelegen tegenover het logement 'De Posthoorn'. In dit huis waren ook nu al lokalen van het gemeentehuis gevestigd. De vraagprijs voor dit huis was f 3.000,-.

Om de juiste locatie te bepalen werd een commissie ingesteld, die aan de hand van voornoemde gegevens moest adviseren welk plan het meest in de behoefte voldeed, het meest aannemelijk en in het belang van de gemeente was.

De commissie legde de plannen voor aan de bouwkundige Nicola uit Arnhem en verzocht hem voor beide locaties een ontwerp uit te werken.

De kosten van uitvoering kwamen op f 6.000,- en f 8.000 gulden. De medewer-

kers van de commissie vonden die prijs te hoog.

laar J. Gaasbeek, timmerman H. van Zoelen en schilder W. Wanninga.

Tenslotte werd besloten dat de oude openbare school niet meer 'ter openbare dienst' bestemd was en dat het gebouw nu publiekelijk verkocht kon worden.

Het pand werd uiteindelijk in 1975 gesloopt om plaats te maken voor de entree

van het winkelcentrum 'De Hof van Gelderland'.

De laatste eigenaar was kapper J. Idema.

8

Op deze foto uit rond 1970 staan de panden aan de Grotestraat, die in de periode 1971-1975 zijn gesloopt om plaats te maken voor de bouw van winkelcentrum 'De Hof van Gelderland'.

Links de lampenwinkel van Chiel Horst, dan de sigarenzaak van Hartgers, de dameskapsalon (met fiets voor de pui) van J. Idema en een winkel waar 'derde-wereldproducten' werden verkocht. Daarnaast het al leegstaande pand van garage Robben. Rechts is nog een deel van de Oude kerk zichtbaar. (Foto: B.H. Beekman; GA nr. 15549)

Daarna werd de Edese metselaar Gaasbeek geraadpleegd, die ook voor beide plannen een ontwerp maakte. Na bestudering hiervan stelde de commissie voor om het huis van de heer Horsting aan te kopen voor f 2.500,- en voor de verbouwing en inrichting een bedrag van f. 2.000,- beschikbaar te stellen. De Raad ging hiermee akkoord. (Dit laatste bedrag werd in de vergadering van 29 maart 1864 nog verhoogd tot f. 2.300,-). De verbouwing werd uitgevoerd door metse-

Bronnen

- Oud archief, gemeente Ede; DAS 469, pag. 268, 269, 289 t/m 294, 309.
- Raadsverg. 8 augustus 1863; 1823; 1826, 1827, 1862, 1863, 1928, 1959
- Henk Bousema, NGV afdeling Amersfoort en Omstreken, jaargang 19; april 2010 nr 2.
- Geschiedenis van Ede deel I: Het onderwijs pag. 116 t/m 122, 152, 184 t/m 188; deel II; Onderwijs pag.93 t/m 99, 133 t/m 135, 141 t/m 147 en deel III; Onderwijs pag. 65 en 66.

Kortgeleden is er een concept-artikel gevonden, dat in 1999 door ons inmiddels overleden lid Zwerus de Nooij was geschreven over het bedrijf NOBO. Dit artikel past in de reeks van artikelen die hij schreef over bedrijven in Ede en die eerder in De Zandloper zijn verschenen. Mevrouw de Nooij heeft in deze publicatie toegestemd.

Het begin

In 1933 kocht bakker P.H.A. (Piet) Nolen in Ederveen de bakkerij op het adres Hoofdweg 63.

Hij trad hiermee in de voetsporen van zijn vader, die in 's-Gravendeel al

jaren een bekende bakkerij dreef. Een jaar later haalde Nolen zijn zwager A. (Aart) van Bockhove uit Oud-Beierland in de zaak. Deze was commercieel en financieel georiënteerd, en de twee vulden elkaar aan en vormden samen een goed koppel. Zo begonnen de ondernemende twintigers, geassisteerd

door een knechtje, hard te werken aan de uitbouw van de brood-, beschuit- en koekjesbakkerij.

Om de verkoop te bevorderen ging Van Bockhove in de beginjaren op de motorfiets de kruideniers in de omgeving af om de eigen gebakken producten aan de man te brengen. De zaak breidde zich gestaag uit en ontwikkelde zich van een ambach-

telijke bakkerij tot een echte fabriek. In 1939 had men al 24 werknemers in dienst.

Ook het assortiment breidde zich uit en omvatte gevulde koeken, kokoskoeken, eierkoeken, weespermoppen, banketpunten, cake, speculaas e.d. De gevulde koeken werden in de tijd van de mobilisatie in grote hoeveelheden geleverd aan de in de omgeving gelegeerde militairen. Alle producten werden verpakt in de in die tijd bekende vierkante blikken die, als de koeken in de winkels waren verkocht, weer werden teruggenomen voor hergebruik.

De bakkerij in Ederveen

De oorlogsjaren

In de het begin van de bezettingsjaren ontwikkelde de productie zich zodanig, dat in 1942 de fabriek moest worden vergroot. Hiervoor werd uit Arnhem toestemming verkregen van de algemeen gemachtigde voor de wederopbouw en de bouwnijverheid. Het machinepark werd uitgebreid met een speculaasmachine, een dubbel uitrolbare heetwateroven en een plakmachine voor etikettering. De benodigde elektromotoren hadden een

vermogen van ruim 23 kW. In de loop van de volgende jaren liep de omzet sterk terug tengevolge van de schaarste aan grondstoffen. Hoewel men naarstig zocht naar alternatieven, en daar soms tijdelijk ook wel in slaagde, hield het op een gegeven moment ook op. Na de luchtlandingen in september 1944, kwam de productie geheel stil te liggen. In januari 1945, toen Ederveen inmiddels vol zat met evacués uit onder andere Renkum, stelde Van Bockhove een gedeelte van de fabriek beschikbaar als centrale keuken met een capaciteit voor ongeveer 450 mensen. Nolen werd aangesteld tot leider van de keuken die in februari operationeel was. De uitreiking aan de hongerige bevolking startte direct, waarbij voor $\frac{3}{4}$ liter stampot 25 cent moest worden betaald.

Na de bevrijding taxeerde het bekende Edese makelaarskantoor Ettikhoven & Brands de geleden oorlogsschade aan gebouwen en machines op f 3.938,44. Gelukkig viel dat mee en kon de productie weer snel worden opgestart.

Herleving na de oorlog

Dankzij de levering van grondstoffen en receptuur door het Canadese leger kon men beginnen met de fabricage van grote hoeveelheden eierkoeken en andere grote koeken voor onze bevrijders. Toen na enige tijd de distributie op gang kwam kon er, afhankelijk van de toewijzing, weer wat worden geproduceerd voor de normale afnemers, zodat ook zij weer hun werk konden gaan doen. In mei 1946 werd er per week alweer voor ongeveer f 87.000,- aan gevulde koeken geproduceerd door 20 werknemers die met een weekloon van f 27,- per week naar huis gingen.

Omdat de bekendheid van de producten steeds groter werd, was het ook gewenst om de firma een goed herkenbare handelsnaam te geven. Men zocht naar een

gemakkelijk in het gehoor liggende naam en kwam op het haast voor de hand liggende idee om de beginletters van Nolen en Bockhove samen te voegen. Maar met wiens letters moest er worden begonnen? Nolen wist wel een oplossing en stelde voor om er om te kaarten. 'Wie wint, diens naam komt voorop', zei hij. Nolen won het spelletje en zo werd het NOBO.

Een naam die in de loop der jaren landelijke bekendheid zou krijgen.

Kort daarna, in 1947, leed de nog jonge firma een groot verlies door het verongelukken van de 37-jarige Nolen. Van Bockhove stond er toen alleen voor, maar hij werkte energiek verder aan de ontwikkeling van het bedrijf.

Mede door de leveringen aan kantines van het leger in het begin van de jaren vijftig begon de NOBO-sprits aan bekendheid te winnen en werd de basis gelegd voor de stormachtige groei in de jaren daarna. Vergroting van de productiecapaciteit was noodzakelijk, maar voor vergroting van de fabriek ter plekke was op een gegeven moment onvoldoende ruimte beschikbaar.

Verhuizing naar Ede

In 1952 werd besloten een nieuwe fabriek te bouwen in Ede. Aan de Verlengde Blokkenweg 14 vond men een geschikte plek, en het gemeentebestuur verleende zijn medewerking bij de nieuwbouwplannen en het oplossen van de financiële problemen. In maart 1953 ging de bouw van start van het door architect B.W. Zijfers ontworpen gebouw, dat een oppervlakte kreeg van 2.000 m². De lengte van de fabriekshal werd 84 meter, zodat er voldoende ruimte was voor de moderne bandoven van 60 m

lengte. In de nieuwe fabriek werd de automatisering van de productielijn optimaal doorgevoerd. Bovendien werden maatregelen genomen om te voldoen aan de hoogste eisen inzake hygiëne.

Ook werden er silo's gebouwd voor de opslag van meel en suiker die in bulk werden aangevoerd en rechtstreeks in de desbetreffende silo's werden geblazen. In Ederveen werden deze belangrijke grondstoffen nog aangevoerd in zakken van 50 kg die ter plekke met handkracht moesten worden verplaatst en gestort. Na hard werken aan bouw en inrichting werd de fabriek op 3 oktober 1953 officieel geopend. Het personeel had een mooie bank aangeboden die later zou meeverhuizen naar weer een nieuwe vestiging. Met de automatisering konden de populaire NOBO-spritsen halfautomatisch worden verpakt in aantrekkelijke verpakkingen met 10 of 15 stuks. Het handmatig verpakken van 1,5 kilo in de teruggenomen blikken was verleden tijd. In 1954 bracht het college van B&W en enkele raadsleden een bezoek aan de fabriek en kon het zich ervan overtuigen dat hun hulp en steun voor de nieuwbouw goed was besteed.

Door de steeds stijgende omzet, vooral van de sprits, groeide NOBO begin van de jaren zestig opnieuw uit zijn jasje en weer werd omgekeken naar een andere locatie.

Verplaatsing naar de Frankeneng

De nieuwe locatie werd gevonden op het pas ontwikkelde industrieterrein Frankeneng 14 waar 30.000 m² grond werd gekocht. Ruimte voor een grote fabriek met voldoende mogelijkheden voor eventuele uitbreidingen.

Architect Zijfers kreeg opnieuw de opdracht en ontwierp het plan voor een fabriek van 11.000 m², bijna zes maal zo groot als de fabriek aan de Verlengde Blokkenweg. Aannemersbedrijf Elbertsen & Van de Meijden bouwde de fabriek, die in 1963 werd voltooid.

In de nieuwe fabriek bleef de omzet zodanig groeien dat het familiebedrijf een nadere afweging van belangen maakte.

Vreemde eenden in de bijt

Teneinde een gezonde continuïteit te verzekeren besloot de familie Van Bockhove in 1970 om met de NOBO toe te treden tot het Amerikaanse concern ITT. In een interview motiveert de dan 62-jarige Van Bockhove het besluit tot fusie als volgt:

'We draaien uitstekend, er wordt prima winst gemaakt en ons beleidsbesluit tot fusie is dan ook geen noodzaak voor het ogenblik. We moeten echter verder kijken en, ter wille van de toekomstige ontwikkelingen binnen de EEG, streven naar verruiming van de commerciële horizon. Persoonlijke gevoelens moeten daarbij zondermeer opzij worden gezet, het gaat om ons bedrijf. Ik acht het niet langer verantwoord met een familie N.V. door te gaan in dit deel van Europa waar de concurrentie alleen het hoofd kan worden

geboden door samenwerking met veel grotere ondernemingen.'

Gevoerde firmanamen

1935 Firma Nolen & Van Bockhove
1937 Brood-, Koek- en Banketbakkerij fa. Nolen en Van Bockhove
1960 Banketfabriek NOBO N.V.
1973 NOBO Banketfabrieken B.V.
1979 Campbell Nederland B.V. (w.o. NOBO divisie en Delacre Biscuits)
1998 Biscuits Delacre B.V. (onderdeel van United Biscuits)

Directieleden

1935-1947 P.H.J. (Piet) Nolen, (1911-1947)
1935-1974 A.(Aart) van Bockhove (1908-1994)
1969-1974 A.(Aart) van Bockhove Azn

Aantal werknemers

1939: 24; 1953: 60; 1970: 250; 1995: 350; 1998: 200

Productiegegevens

1946: 87.000 gevulde koeken per week
1990: 6.000.000 spritsen per week (300 miljoen spritsen per jaar)
1998: 8.500.000 spritsen per week (1790 spritsen per minuut) met 2 ploegen in 5 dagen.

Bronnen:

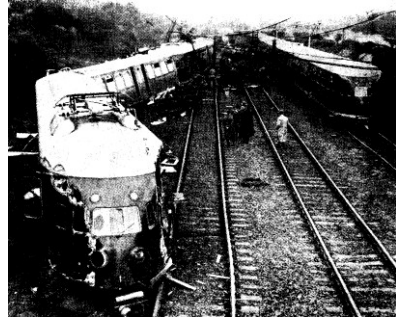
Archief Ede; KvK. Arnhem dossier 12750; Edese Courant, mrt 1952 en feb. 1954; Ede Stad, 11 jan. 1995; Sprits, uitgave van NOBO 1990; F.A.J. Mesker, *De oorlogsjaren 1940-1945*; Interviews met A. van Bockhove (directeur), A. van Bockhove Azn, oud-directeur), J. van Manen (oud-procuratiehouder), A. Karremans (hfd. Engineering Delacre).

Tot zover het artikel van Zwerus de Nooij uit 1999. Voor nadere gegevens verwijzen wij u graag naar rubriek 11 van de Kennisbank van Ede.

TREINBOTSING BIJ EDE

15 Mei [1938] 's avonds om half twaalf is op de spoorlijn Arnhem/Utrecht, nabij het station Ede, de elektrische sneltrein Arnhem/Utrecht tegen een motortrein van den dienst Amersfoort/Ede/Arnhem gebotst. Beide treinen werden zwaar beschadigd en de twee hoofdsporen werden geheel versperd. Vier personen werden licht gewond, aldus het Algemeen Handelsblad.

De gewonden zijn: de 25-jarige mejufvrouw J. Tailleur, wonende 1e Oosterparkstraat te Amsterdam en mevrouw Geurts uit Utrecht, 27 jaar oud. Nadat door eenige geneesheeren, onder wie dr. Hymans uit Ede, de eerste hulp was verleend, zijn beiden respectievelijk met een personenauto en een ziekenauto naar het Juliana-ziekenhuis te Ede overgebracht. Het bleek dat mej. Tailleur een lichte hersenschudding had gekregen, terwijl mevr. Geurts waarschijnlijk aan het bekken is gekneusd.

Een uit Duitschland afkomstig reiziger kreeg een groote snijwonde boven een der oogen. Hij kon ter plaatse worden behandeld. Ook de bestuurder van den electrischen trein werd licht gewond en kneusde een voet. Hij kon ter plaatse worden verbonden en met een extra Dieseltrein naar zijn woonplaats Amsterdam, vertrekken. [Sumatrapost 23-5-1938]

Enige tijd geleden kreeg ik bezoek van **Maas Roseboom**. Hij is geboren en getogen in Ede, waar hij woonde aan de Maanderbroekweg. Aan het eind van de vorige eeuw moest dit mooie gebied, met zijn karakteristieke landschap en boerderijen, wijken voor nieuwbouw en de aanleg van de A30 en wat later ook het verkeersknooppunt Maander broek. In 1988 emigreerde hij met zijn gezin naar Canada, waar het hen in maatschappelijk opzicht goed ging,

Zijn kleinkinderen zijn in Canada geboren, waar alles groot en weids is. Zij konden zich er geen voorstelling van maken hoe opa en oma geleefd hadden in het verre Holland, ergens op de Veluwe met zijn vele akkertjes en keuterboerderijtjes. Dat verdroot hem zeer. Vaak dacht hij: Eigenlijk zou iemand het voor het nageslacht eens moeten opschrijven, hoe de mensen er woonden, hard moesten ploeteren en toch gelukkig waren.

En zo ging opa Maas aan het schrijven, vijf jaar achtereen! Het werd een boek van 457 bladzijden met meer dan honderd prachtige kleurenfoto's. Het boek, geschreven in het Nederlands kreeg als titel: **Onder het knooppunt. Kroniek van de Maanderbroek**. Er werden 50 exemplaren van gedrukt, bestemd voor de eigen familie en enkele goede vrienden.

De heer Roseboom overhandigde mij het laatste exemplaar, met het verzoek het door te geven aan de Vereniging Oud Ede, bestemd voor de bibliotheek.

Het bestuur van de Vereniging is erg blij met dit geschenk.

Wat de inhoud betreft, is het een echte *kroniek*. Een verhaal waarin de gebeurtenissen chronologisch zijn geordend. Zo volgt Roseboom - vanaf zijn vierde jaar - de levensgang van hem en zijn naaste familie. Van elke tienjarige periode weet hij uit zijn herinnering ontzaglijk veel op te diepen. Al lezend kom je onder de indruk van het sterke geheugen van de auteur. De wetenschap heeft aangetoond dat het geheugen als bron voor geschiedschrijving ook een gevaar inhoudt. Naarmate een mens ouder wordt, kan ook zijn herinnering aan verandering onder evig zijn. Maas Roseboom heeft dit gevaar onderkend, denk ik. Hij vermeldt het hier en daar eerlijk, als kleine bijzonderheden hem niet scherp meer voor de geest komen.

De noordzijde van de boerderij aan de Maanderbroekweg 2. De boerderij is in 1943 gebouwd door Maas Roseboom. Inmiddels gesloopt. (GA 18618)

Wat kunnen we leren uit dit waardevolle boekwerk? In de eerste plaats kunnen generaties na ons een indruk krijgen van hoe de **Maanderbuurt** van Ede er eens heeft uitgezien. Allerlei boerderijen worden ons getoond, omlijst door verhalen over de mensen die er gewoond hebben. De mensen worden met naam en toenaam genoemd, vaak met hun

eigenaardigheden erbij. Ik kan me indenken, dat vooral (oud)inwoners van Ede-Zuid hieraan hun hart kunnen ophalen. Jammer is wel dat een plattegrond van de toenmalige wegen in de Maanderbuurt ontbreekt. Al die namen van wegen - namen die bovendien allemaal op elkaar lijken - doen een buitenstaander al gauw 'verdwalen'.

Verder wordt trefzeker getekend **hoe men leefde** en lange dagen ploeterde op een betrekkelijk klein boerderijtje op de Veluwe. Maas Roseboom vertelt tot in detail hoe men tijdens de hooibouw of het oogsten van de rogge bezig was, welke werktuigen er gebruikt werden. Hij geeft les in oude maten en gewichten; Hoe groot was een *hectare* of een *morgen* of een *roe* grond? Hoeveel was een *mud* of een *schepel* aardappels? Enzovoort, enzovoort.

Tot slot leren we **Maas Roseboom** nader kennen. Hij schrijft zoals hij is. (Althans voor zover als ik hem in een goed gesprek heb leren kennen). Hij geeft eerlijk zijn mening en gebruikt daarvoor veel woorden en soms lange zinnen. Lezend en genietend denk je een enkele keer toch: 'Man, zeg het maar iets korter.' Maar hij verveelt nooit, dank zij zijn levendige trant van schrijven.

Hoe kunt u het boek onder ogen krijgen?

■ Het ene geschonken exemplaar van de VOE is te zien in de bibliotheek van de VOE, nu nog gevestigd in het Historisch Museum, maar binnenkort in het Gemeentearchief

■ Er zijn onderhandelingen gaande van de auteur met de drukker over een commerciële uitgave. Als dit doorgaat, houden we u op de hoogte.

■ Als zo'n uitgave niet lukt, wordt er in overleg met de auteur nagedacht over een digitale vorm van toegankelijkheid.

Wie heeft er nooit ge(leg)puzzeld, en hoeveel van u doen dat nog steeds?

In het Historisch Museum Ede heeft u de kans om weer enthousiast te worden over alles wat met legpuzzelen te maken heeft. Tot en met 6 mei is er de tentoonstelling **Stukje voor Stukje** te zien. Het gaat om legpuzzels die iets bijzonders hebben door hun ouderdom, thema of vorm. Bovendien is het bijzonder dat alle legpuzzels uit de privé-collecties komen van leden van het Nederlands Legpuzzel Gilde.

De geëxposeerde legpuzzels zijn meer dan speelmateriaal. Het zijn ook originele en verrassende tijdsdocumenten. Door hun afbeeldingen geven zij een unieke kijk op het leven in een bepaalde periode. Wat vonden kinderen en volwassen toen leuk en mooi, interessant en spannend? Wat drijft mensen ertoe om puzzels te leggen?

Soms zijn het simpele legpuzzels die in korte tijd te maken zijn, maar op de tentoonstelling is ook de grootste in serie gefabriceerde legpuzzel ter wereld te zien: bijna 5,5 x 2 meter groot met ruim 32.000 stukjes! Weegt 17 kilo en wordt met trolley wagentje geleverd! *En hij is al helemaal gelegd!*

Elke 25ste bezoekers ontvangt een gratis Ravensburger-puzzel van 500 stukjes.

Vanaf mei is er in het museum een tentoonstelling te zien over de **Olympische Spelen**. Vanaf september organiseren wij een tentoonstelling over **600 jaar Kernhem**, met daarbij ook tal van andere activiteiten rondom dit thema.

Op 19 juli 1949 stuurt de heer Vonk, die op het adres Spindersteeg 3 woont, aan het college van B&W een brief waarin hij verzoekt de straatnaam te wijzigen in (bijvoorbeeld) Spinderlaan. ‘Zulks’, zo schrijft hij, *‘in verband met door mij houden van pension gasten, ik heb n.l. overtuigende bewijzen dat de naam "steeg" niet erg inslaat.’*

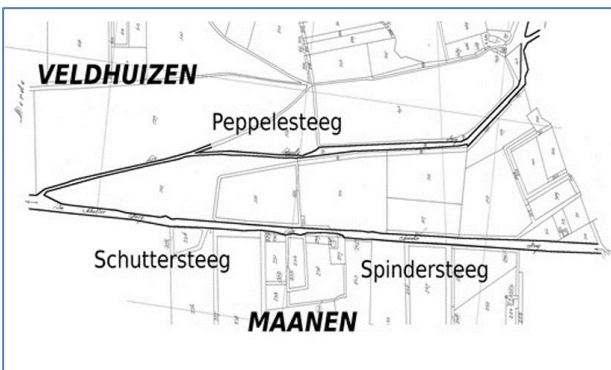
B&W, ook toen al zeer begaan met het welbevinden van de inwoners van deze gemeente, verzoeken de directeur van Gemeentewerken, de heer Weener, in dezen van advies te dienen. Deze schrijft op 4 augustus aan B&W dat naar zijn mening de naamswijziging ongewenst is. Hij motiveert dat als volgt:

‘Het komt mij voor dat de bestaande naam "Spindersteeg" zeer karakteristiek is en wijziging van deze oude naam derhalve minder gewenst is. En zeker niet de goedkeuring van de Vereniging "Oud Ede" zal kunnen wegdragen.’

Nu zou je denken dat directeur Weener dat even zelf aan de Vereniging Oud Ede had kunnen vragen, maar zo ging dat niet in die tijd. Hij sluit zijn brief aan B&W af met de zin: *‘Wellicht verdient het overweging ter zake het advies van de Vereniging "Oud Ede" te vragen.’*

Dat deel van het advies hebben B&W niet gevolgd. Zij hadden wel behoefte aan een vervolgadvis, maar dat hielden ze liever ambtelijk en zij stuurden de brief van meneer Weener dus ‘om bericht en raad’ aan de Gemeentearchivaris, destijds de roemruchte heer Denijs. Deze antwoordt uitvoerig en legt zelfs uit dat *steeg* etymologisch op het Griekse *steichein* teruggaat.

15

Ook vermeldt hij dat uit archiefonderzoek blijkt dat de naam Spinder-, Spenter- of Spennesteeg al in verpondingsregisters uit 1674 genoemd wordt. Dus minstens drie eeuwen oud is, en historische betekenis heeft gekregen. Hij adviseert B&W dan ook *‘Met meeste aandrang’* deze *“typische streeknaam”* die *‘reeds honderden jaren oud is’* niet te wijzigen.

Overigens beschikte hij over een vooruitziende blik, als hij schrijft: *‘Dit klemt des te meer omdat, wanneer naamsverandering wordt toegepast ter voldoening aan een verzoek, gebaseerd uitsluitend op zakelijke motieven, een precedent wordt geschapen waardoor aan bewoners aan andere stegen de gelegenheid wordt geboden eveneens naamsverandering te verzoeken. Met het kleine aantal oude benamingen dat op het historisch grondgebied van het voormalig Ambt Ede is overgebleven moet voorzichtig worden omgesprongen.’*

B&W, gehoord de adviezen, laten de heer Vonk vervolgens weten dat een naamswijziging van de Spindersteeg er niet in zit.

Toen nog niet. Later zijn talloze stegen wél gewijzigd, op grond van hetzelfde argument als gehanteerd door de heer Vonk: de ongunstige connotatie van *steeg*.

In de afbeelding (uit de kadastrale minuut 1832) ziet u dat de Spindersteeg overgaat in de Schuttersteeg. Ze lagen op het grondgebied van de buurt Ede-Veldhuizen en vormden de zuidelijke waterkering. De Schuttersteeg dankt zijn naam aan een uitwaterende sluis, het schut, waardoor via de Wetering het water uit Doesburg en Veldhuizen, via Maanen en Bennekom, op de Grift geloosd kon worden. Wat de verklaring voor Spinder, Spenter of Spenne is weten we niet. Mogelijk is er een verband met de naam Spinnemeer bij De Klomp. Het deel van de Spindersteeg dat is aangegeven op de kaart heet thans Horsterweg. De huidige Spinderweg, oostelijk van de Kastelenlaan, heeft geen feitelijke relatie meer met de oude situatie.

Ter oriëntatie: het punt rechtsboven, aan het eind van de Peppelesteeg, komt overeen met de plek waar nog steeds de Klaphekweg op de Veenderweg aansluit.

[Bron: GA-Ede, 029-1949]

DATABAK

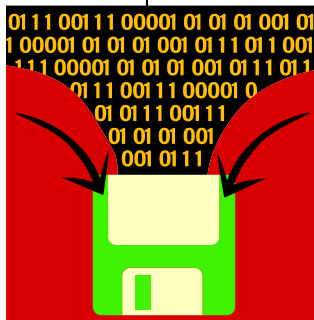
Gerard Hendriks

16

Sinds kort beschikt de website van de VOE (www.verenigingoudede.nl) over de mogelijkheid bezoekers interessante informatie aan te bieden.

Wilt u eens kijken wat wij zoals in de aanbieding hebben, klik dan in de navigatiebalk op 'Databak' en u komt op de plek waar u die informatie kunt lezen. Momenteel vindt u daar drie bestanden. Hopelijk zijn het er binnenkort veel meer.

De bedoeling is dat de Databak gevuld wordt met nieuwe gegevens. Iedereen die wetenswaardige zaken te melden heeft (gevonden bij historisch onderzoek, archiefbezoek of op een andere manier, met betrekking op Ede en omgeving), wordt uitgenodigd deze informatie met ons te delen. We denken bijvoorbeeld aan: een overzicht van alle bewoners van Huis

Kernhem, resultaten van een archeologisch onderzoek, de bewonersgeschiedenis van villa's in Ede, een nieuw ontdekte kaart, nieuwe, oude foto's van de Noorderkerk, enzovoort.

U kunt de informatie niet zelf aan de bak toevoegen.

U dient deze te sturen naar de databakbeheerder, voorlopig is dat Gerard Hendriks.

Zijn e-mailadres is: gerard.hendriks@planet.nl. Via hem zet de webmaster de informatie op onze website.

De VOE hoopt dat op deze wijze sneller nieuwe kennis kan worden verkregen en verspreid onder de vele belangstellenden in de historie van Ede. Hopelijk inspireert deze kennisbron tot nieuw onderzoek naar antwoorden op de vele vragen die ons bezighouden.

OP ZOEK NAAR EEN BESTEMMING VOOR HUIS KERNHEM

Gerard Hendriks

De laatste adellijke *eigenaresse* van Huis Kernhem was S.M.M. Gravin Gaetani dell' Aquila d' Aragona-Bentinck. Zij woonde in Napels. De laatste *bewoner* van het Huis was de familie De Ridder. Nadat de heer De Ridder is overleden, blijft mevrouw De Ridder-Pierson samen met haar huishoudster tot 1964 op Kernhem wonen. Tot die tijd heeft het Huis geen riolering, geen elektriciteit en geen c.v.!

Kernhem in 1992 (foto F.van Oort)

Na het vertrek van mevrouw De Ridder wordt Kernhem tot 1968 gebruikt als internaat door de Christelijke Landbouwschool. Vanaf de zomer van 1968 staat het Huis leeg. De gravin geeft de wens te kennen dat het Huis gerestaureerd wordt. Namens de gravin verzoekt rentmeester J.F. van Oosten Slingeland aan B&W van Ede om subsidie voor restauratie. De gravin wil dat na de restauratie een stichting het Huis moet gaan beheren. 'Zij vindt dat het Huis een sociale en culturele taak ten dienste van de Edese gemeenschap moet gaan vervullen' en vraagt de gemeente haar plannen te steunen. Verkoop van het oude familiebezit wordt niet overwogen.

Schenking aan de gemeente

In 1970 schenkt de gravin het Huis met de bovengenoemde bepaling aan de gemeente Ede.

De gemeente neemt de contacten van de gravin met de architect voor de restauratie over. Op last van de gemeente voert architectenbureau D. Wijma uit Velp een inspectie uit en brengt in januari 1970 verslag uit aan B&W. Het onderzoek levert een heel lijstje met gebreken en achterstallig onderhoud op. Zo is aan de buitenkant het muurwerk op verschillende plaatsen verzakt, zijn twee schoorstenen gescheurd, lekdorpels verrot en goten gedeeltelijk losgetrokken. Ook binnen is er het nodige te doen. De meeste stucplafonds zijn gescheurd, alle bespanningen zijn kapot, alle schoorsteenboezems zijn beschadigd, het hang- en sluitwerk is slecht en de verwarmingsinstallatie is het aanzien niet waard.

Wijma komt op 23 oktober met een begroting. De totale restauratiekosten worden door hem geraamd op f 538.120, -. Uit de begroting blijkt dat er al een bestemming voor het gebouw is gevonden: 'Restauratie en verbouwing van het Huis is t.b.v. *De Bosbouw en Cultuurtechnische School te Arnhem.*' Op 31 december 1970 zegt het Ministerie van CRM toe 30% van de restauratiekosten te willen subsidiëren. De school wil Kernhem gebruiken als buitendependance. Men denkt aan de inrichting van drie leslokalen, twee kamers voor docenten, een recreatiezaal en een eetzaal voor 40 personen. Maar de plannen gaan niet door:

de Minister van Landbouw ziet er geen 1971 weten een andere locatie, namelijk in Spriel, gevonden te hebben.

Er wordt een nieuwe huurder voor Kernhem gezocht. Dat moet niet te lang duren, want een gebouw dat lange tijd leeg staat, valt vaak ten prooi aan vandalisme. Dit blijkt maar al te waar, zoals we lezen in een brief van 2 oktober 1970 van de Dienst Gemeentewerken aan B&W. Hierin wordt gemeld dat bijna alle ruiten van het Huis zijn ingegooid. Om indringers tegen te gaan wordt geadviseerd voorlopig ramen en deuren met board te dichtten.

Gelukkig dient zich een nieuwe gegadigde aan. In een brief van 18 augustus 1971 meldt het MOC (Melkhygiënisch Onderzoek Centrum) te Wageningen het gebouw na de restauratie wel te willen huren. Het MOC wil graag dicht in de buurt van het Nizo zitten, en dat zit bij Kernhem om de hoek. Maar ook dit wil niet lukken. De besprekingen lopen op 7 maart 1973 vast, zo meldt het Gemeentelijk Bosbedrijf Ede. De reden is dat het is voor de gemeente niet mogelijk is om 'op korte termijn' de besluiten te kunnen nemen die het MOC wenst.

Op 27 augustus 1971 laat Chris B. Maasland namens de Vereniging voor Huismuziek te Soest weten belangstelling te hebben voor het gebouw. *Hij zou het willen gebruiken als 'konferentie-gelegenheid'. Tevens zou er ruimte zijn voor de Gehrels-vereniging en het Nederlandse Pijpersgilde.* Er wordt kennelijk van afgezien, want we vinden hierna niets meer over deze muzikale plannen in de archieven.

De locatie blijft in de belangstelling. Op 1 mei 1973 schrijft de *B.V. Staal-IJzer uit Amsterdam* interesse te hebben in Kernhem. Maar ook zij trekt zich terug en de gemeente schakelt op 21 mei 1973 Bureau Benninck te Gorssel in om een nieuwe huurder voor het Huis te zoeken.

heil in. De school laat B&W op 17 mei

Ingenieursbedrijf

Op 15 november 1973 biedt *Houtzagers Projecten* (onroerend goed) zich aan. Houtzagers wil de mogelijkheid van restauratie en verhuur onderzoeken en laat het jaar daarop op 7 mei weten een ingenieursbureau op Kernhem te willen vestigen. Het Huis staat ondertussen al zes jaar leeg, en dat komt de toestand van het Huis niet ten goede. Op 3 april 1974 bericht de dienst Gemeente Werken B&W dat weer eens ernstige vernielingen zijn aangericht. Het gaat niet best met dit monumentale pand. In het dak bevinden zich inmiddels grote gaten met als gevolg dat door inregening alle plafonds gedeeltelijk zijn ingestort. Ook een schoorsteen staat op instorten en de goten zijn gesloopt! Helaas laat Houtzagers op 23 december per brief weten af te zien van zijn plannen met het Huis. Hij wijt dit aan de trage wijze waarop informatie van de gemeente bij hem binnenkomt.

Er melden zich nu ook particulieren die Kernhem als een ideaal hobby-object zien. Zij willen het pand eigenhandig restaureren en er gaan wonen. Een daarvan is de heer M. Veen uit Barneveld die zich in augustus 1974 meldt. Hij vertelt dat hij 65 jaar is, maar nog 'zeer vitaal'. Hij wil het dagelijkse en achterstallig onderhoud graag voor zijn rekening nemen. Ook een zekere R. Veeningen toont interesse (mei 1976). Hij wil vooral de buitenkant van het Huis in oude staat terugbrengen. Op 2 augustus 1976 laat B&W de heer Veeningen weten dat de gemeente ondertussen in 'hoopvolle' onderhandelingen is met Zomer en Keuning Boeken BV.

Uitgeverij

Het eerste serieuze overleg met de uitgeverij blijkt al te dateren van 26 februari 1975. Vooral de restauratie van het pand is punt van discussie. Het moet weliswaar

nodig worden gerestaureerd, maar directeur J.J. Mons van moederbedrijf Kluwer Algemene Boeken B.V. laat weten dat het pand daarnaast ook moet worden aangepast. Het Huis zal redactie, productie en de afdeling verkoop moeten huisvesten en als ook opslag van de boekenvoorraad moeten dienen. De uitgeverij wil ook kunnen beschikken over het Koetshuis, dat tegenover het Huis ligt.

Bij het verstrekken van de benodigde bouwvergunning voor de restauratie doet zich nu een probleem voor. Uit een interne notitie van de gemeente blijkt dat voor het Huis, wil het niet meer voor bewoning, maar als kantoor gebruikt kunnen worden, een wijziging van het bestemmingsplan noodzakelijk is. Aanpassing van het bestemmingsplan is 'een tijdrovende zaak!' meent te wethouder. Om 'gedoe' te omzeilen besluit het gemeentebestuur eerst het Huis te restaureren en daarna te verhuren. In dat geval hoeft geen vergunning voor de verbouwing te worden verleend. Eind december 1975 raamt architect Wijma de kosten van de restauratie weer gestegen zijn. f 1.250.805,-. In september van het jaar daarop geeft de haar fiat. Het Rijk zegt f 350.000,- subsidie toe. De opdracht voor de restauratie wordt verleend aan de firma Hulshof uit Steenderen. Al spoedig blijkt wat gevreesd werd: Er moet een nieuwe fundering komen. 74 betonnen palen van elk 7 meter moeten verzakking van het Huis voorkomen. Deze operatie wordt uitgevoerd door de Edese firma Weijland en is in december 1977 gereed. De totale kosten bedragen uiteindelijk f 1.856.515,-. Dit is meer dan er aan subsidie binnenkomt.

Wethouder van financiën G.W. Bos maakt de balans op: het rijk betaalt 40% van de restauratiekosten, de provincie 10% en de gemeente 30%. Als eigenaar moet de gemeente zelf 20% inbrengen en

opdraaien voor de niet-subsidiabele kosten. De huuropbrengst moet nu deze laatste kostenposten dekken. De gemeente sluit op 20 februari 1978 met de directie van Zomer en Keuning een huurovereenkomst af voor de periode van 15 jaar. De huurprijs is vastgesteld op f 62.468,- per jaar, plus f. 5.000,- voor het Koetshuis. Het Koetshuis dient gedeeltelijk als kantine voor het personeel en de beheerder van het Huis gaat er wonen.

Op 12 april 1979 worden het gerestaureerde Huis en Koetshuis opgeleverd. Na jaren van onderhandelen en restaureren wordt Kernhem in juli 1979 eindelijk officieel geopend en in gebruik genomen. Vlak bij het Huis wordt een moestuin opgezet, waar de personeelsleden van de uitgeverij groenten mogen kweken. Uitgeverij Zomer en Keuning huurt het gebouw tot 1993. Daarna huurt bouwbedrijf Tekton Projectontwikkeling B.V. de bovenverdieping en de zolder.

Stichting Kernhem

In 1994 wordt de *Stichting Kernhem* opgericht. Deze stichting wil culturele activiteiten in en om het Huis gaan organiseren. Sinds 1999 worden op de benedenverdieping in de weekeinden tentoonstellingen van beeldend kunstenaars gehouden en op zondagochtenden zijn nu en dan kamerconcerten te bezoeken. Op de benedenverdieping biedt de gemeente de mogelijkheid huwelijken te voltrekken in 'de trouwzaal'.

In 2004 knapt de gemeente Ede het Huis en het Koetshuis opnieuw op. Beide gebouwen worden opgeschilderd. Het Koetshuis krijgt onder andere een nieuw dak.

In het verbouwde Koetshuis is al jaren een Pannenkoeken- en Partyboerderij gevestigd.

[Bron: Gemeentearchief van Ede, dossier STA/14630]

THEODORUS CHRISTIAAN VAN DIERENDONCK, NSB-BURGEMEESTER VAN EDE

Piet Griffioen

Wat vooraf ging

In april 1941 werd de Edese burgemeester Middelberg door de Duitse bezettingsautoriteiten ontslagen (zie De Zandloper 2011/4). Als zijn opvolger werd, na een relatief lange benoemingsprocedure, benoemd Theodorus Christiaan van Dierendonck, geboren te Vlissingen 6 mei 1893. Hij was getrouwd met J. Brevet; het echtpaar had twee kinderen.

Van Dierendonck was opgeleid aan de KMA in Breda. Hij bracht het tot kapitein van het korps motordienst van het Nederlandse leger en werkte ook een periode voor de divisiestafchef. Voor de oorlog was hij een trouw legerofficier.¹ Uit de archiefstukken blijkt niet dat Van Dierendonck in de meidagen 1940 als NSB-lid gearresteerd werd. Waarschijnlijk was hij toen nog geen NSB-lid. Hij vocht zelfs bij Amersfoort aan Nederlandse zijde tegen de Duitsers. We mogen dus aannemen dat er van NSB-sympathieën of een eventueel NSB-lidmaatschap van Van Dierendonck bij de overheid of bij zijn toenmalige superieuren niets bekend was.

Na de Nederlandse capitulatie nam het aantal leden de NSB snel toe. De nieuwe leden dachten kennelijk dat een lidmaatschap hen onder de *nieuwe orde* voordeel zou kunnen opleveren. Zij werden door oudere partijleden, die deze nieuwkomers

als profiteurs en nieuwlichters beschouwden, spottend ‘*meikevers*’ genoemd.² Ook Van Dierendonck werd waarschijnlijk in die tijd lid. Al in juli 1940 volgde hij een aspirant - burge-meester cursus (een stoomcursus gemeenterecht, gemeentefinanciën en staatsrecht) en werd hij *Heerbanleider* van de Weerbaarheids Afdeling (WA), de paramilitaire, in zwarte uniformen geklede organisatie van de NSB.

Burgemeester van Ede³

Na het ontslag van burgemeester Middelberg werd aanvankelijk voor zijn opvolging de ‘gewone’ sollicitatieprocedure gevolgd. De Commissaris voor de provincie Gelderland, Schelto, baron van Heemstra, leidde de procedure. Schelto was vóór de bezetting al Commissaris van de Koningin, maar bleef in functie. Er meldden zich maar liefst negentien kandidaten, onder wie een aantal Edenaaren. Er waren zeer serieuze kandidaten bij, die goed in het profiel van Ede pasten, zoals de burgemeester van Krabbendijke, lid van de ARP en gereformeerd. Maar tijdens de bezetting kwamen bij een burgemeestersbenoeming naast de commissaris voor Gelderland ook andere instanties te pas. Zoals de *Beaufragte*, de secretaris van staat van de NSB, en namens het *Reichskommissariat* Wimmer, commissaris-generaal voor bestuur en

¹ Gemeentearchief Ede: Documentatieverzameling map 1.18, Collectie Kesteloo nr 24 burgemeester. Voorts: Nationaal Archief Binnenlands Bestuur (2.04.57) nr. 2040 en nr. VA 10540 (75) 1938-1947.

² *Winkler Prins Encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1980) deel 2, 388.

³ Nationaal Archief. Binnenlands Bestuur (2.04.57) nr. 2040 en nr. VA 10540 (75) 1938-1947.

justitie en natuurlijk Binnenlandse Zaken. De benoemingsprocedure duurde dan ook ongeveer zes maanden.¹

Onder de sollicitanten waren twee leden van de NSB. Eén van hen was Van Dierendonck. Onder druk van de bezetter werd deze benoemd tot burgemeester. Er kwam wel protest uit Ede, want Van Dierendonck, die van huis uit rooms-katholiek was, had in zijn sollicitatiebrief gezegd dat hij geen religie was had. Dat kon eigenlijk niet in Ede, men had dan ook liever de burgemeester van Krabbedijke gehad. Maar het protest haalde niets uit.

De nieuw benoemde burgemeester Th.C. van Dierendonck wordt bij zijn eerste officiële bezoek aan het Edese politiekorps begroet door commissaris H.P.J. Hulsmans. Inspecteur H.K.H. Reit, (de Jodenjager) (links) kijkt toe. Locatie: Artillerielaan, 22-10-1941 (GA 13752)

Van Dierendonck werd op 10 oktober 1941 geïnstalleerd als burgemeester². Omdat de gemeenteraad in augustus 1941 buitenspel was gezet, woonden slechts relatief weinigen de plechtigheid bij. Van gemeentewege waren er de vier wethouders, de gemeentesecretaris, de gemeen-

teontvanger, de directeurs van de gasfabriek en van gemeentewerken, commissaris van politie Hulsmans, de vier afdelingshoofden van de secretarie, het hoofd van de luchtbeschermingsdienst en de leider van het distributiekantoor. De heer en mevrouw Alblas uit Lunteren en de heer en mevrouw Van Son uit Ede vertegenwoordigden de burgerij. Leden van de NSB Lunteren en leden van de kaderschool van de WA vormden in uniform een erewacht, allen voorzien van een ... schop!

Er was voor de nieuwe burgemeester geen ambtswoning beschikbaar. Daarom vorderde de gemeente voor hem een gestoffeerde woning aan de Stationsweg 90. Eigenaar van dit pand was W. van Vliet, die in Gouda woonde; waarschijnlijk stond het huis op dat moment leeg.³

Van Dierendonck en de bezetter

Van Dierendonck voerde trouw alle bevelen van de bezetter uit.⁴ Hij had dan ook bijna absolute macht, want de bevoegdheden van de gemeenteraad en van het college van burgemeester en wethouders werden vanaf 12 augustus 1941 op bevel van Seyss-Inquart uitgeoefend door de burgemeester ('leidersbeginsel' of *Führerprinzip*).

Hij mocht zich laten bijstaan door ten minste twee maar niet meer dan zes wethouders. Die wethouders hadden alleen een adviserende taak en werden benoemd en/of ontslagen door de burgemeester. Ex-raadsleden konden niet tot wethouder worden benoemd.

Van Dierendonck regelde precies wat er met de wethouders moest gebeuren. Ede

¹ *Winkler Prins Encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1980), deel 2, 130.

² Vincent Lagerwijn en Gert Plekkringa, *Ede 1940-1945* (Barneveld 1990) 72.

³ Nationaal Archief. Binnenlands Bestuur (2.04.57) nr.66833 1938-1947.

⁴ *Winkler Prins Encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1980), deel 1, 129.

mocht een bezoldigde en twee onbezoldigde wethouders hebben. De NSB-er Van der Horst werd door Van Dierendonck als bezoldigde wethouder aangesteld.¹ De onbezoldigde wethouders werden Jacob van Steenbergen en J.C.J. Mens, die op dat moment al wethouder waren. Van Steenbergen bleef wethouder tot 1944, Mens tot 1943.² De naam Van Dierendonck stond onder alle gemeentelijke publicaties van die dagen, ook de publicaties, die duidelijk door de Duitsers waren voorgeschreven.³

Van Dierendonck toonde zich ook een felle antisemiet. Dit bleek uit de manier, waarop hij met het zogenaamde *Plan-Frederiks* omging.⁴

Dit plan van de hand van de Nederlandse secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken K.J. Frederiks. In het kort kwam het erop neer, dat hij een lijst zou opstellen van een aantal in Nederland verblijvende joden die door de Duitse bezetter zouden worden behoed voor deportatie in verband met de maatschappelijke betekenis die zij vóór de Tweede Wereldoorlog voor Nederland of Duitsland hadden gehad. In deze groep zaten onder anderen voormalige NSB-ers, gemengd-gehuwden en kunstenaars. De lijst van Frederiks bevatte op het moment dat hij van Rijkscommissaris Seyss-Inquart toestemming kreeg zijn plan uit te voeren, hooguit honderd namen; dit aantal zou later sterk uitgebreid worden. Ook secretaris-generaal Van Dam van het ministerie van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming, zou een lijst opstellen.

De geselecteerde joden zouden in drie grote panden in Gelderland geïnterneerd worden: Villa Bouchina te Doetinchem, Huize De Schaffelaar te Barneveld en Huize De Biezen te Ede. Omdat de burgemeester van Ede, Theodorus Christiaan van Dierendonck zich zeer antisemitisch opstelde en niet wilde meewerken aan het plan-Frederiks, werd de grens tussen Barneveld en Ede zodanig verlegd dat ook Huize De Biezen in Barneveld kwam te liggen. De burgemeester van Barneveld was op dat moment de progressievere Joachim Westrik. Van Dierendonck schreef aan de Commissaris van de provincie Gelderland: 'Tegen grenswijziging echter heb ik overwegend bezwaar.' Zijn verweer van hielp niet. Het transport van de in de genoemde panden gevestigde joden naar concentratiekampen als Auschwitz zou zo lang mogelijk uitgesteld worden. De meeste joodse 'deelnemers' hoopten dat dit uitstel uiteindelijk afstel zou betekenen. Achteraf bleek het ijdele hoop.⁵

De voorzijde van Huize "Sterrenberg" aan de Bergstraat te Ede, sinds 1942 in gebruik als gemeentehuis, situatie 1954, (GA 14358)

¹ Th.A. Boeree, *Kroniek van Ede gedurende de bezettingstijd* (Arnhem 1983) 33.

² www.nostalgische.de.nl/divers/steenbergen.html en www.nostalgische.de.nl/personen/mens.htm

³ Gemeentearchief Ede: Collectie P.L.M. Scholte blz. 3, 4.

⁴ wikipedia.org/wiki/Plan-Frederiks. Voorts: Vincent Lagerwij en Gert Plekkringa, *Ede 1940-1945* (Barneveld 1990) 98-99.

Dr. L(ou) de Jong schreef in zijn boek *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* dat hij veronder-

⁵ L.de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 1975) deel 6 eerste helft, 276-278.

stelde: 'dat de Duitsers hadden ingestemd met het plan van Frederiks omdat zij meenden hiermee te voorkomen dat duizenden Joden zouden onderduiken. Veel Joden die immers volgens eigen redenering kans zouden maken op een plek in één van de Nederlandse reserveringskampen, zouden hun plek daar opeisen en in hun eigen huis wachten op resultaat, in plaats van dat zij zich zouden verbergen. Het was slechts een klein percentage van het aantal personen dat volgens het bestek van Frederiks kans zou maken in zijn lijst te worden opgenomen, dat ook daadwerkelijk in enkele reserveringskampen belandde. Onder anderen de familie van Anne Frank zou een plek hebben kunnen opeisen, omdat Otto Frank in de Eerste Wereldoorlog voor Duitsland had gevochten'.

Begrafenis van kameraadske Reydon te Lunteren. Mevrouw Reydon, vrouw van de gevolmachtigde van den Leider voor Volksvoorlichting H. Reydon, werd het directe slachtoffer van een moordaanslag op 9 februari 1943.

Met de familie kwam mede banleider Alblas, die namens den Leider in Ede deze begroet had. Tevens waren op de begraafplaats aanwezig de boerenleider, kameraad Roskam, de burgemeester van Ede, kameraad Van Dierendonck en de hoofdcommissaris van politie, Hulsmann. (Fotodienst NSB 16-02-1943)

In de aanklacht tegen Van Dierendonck in 1945 wordt zijn antisemitistische houding in deze kwestie niet genoemd.¹

De loyaliteit van Van Dierendonck aan de Duitse bezetter bleek ook uit het feit, dat hij van harte meewerkte aan de tewerkstelling van vele Edenaren in Duitsland. Hij gaf lijsten door met namen van mannen die daarvoor naar zijn mening in aanmerking kwamen. Als eersten werden namen genoemd van ambtenaren van gemeentewerken. Toen de heer Weener, de toenmalige directeur gemeentewerken, daar fel tegen protesteerde, zorgde Van Dierendonck ervoor dat hij ontslagen werd.

Het ontslag geschiedde op 18 juni 1942 wegens ongeschiktheid². Weener had een bouwvergunning afgegeven voor een geraamd bedrag van f 460,-, terwijl de raming boven de f 500,- had moeten liggen waardoor enerzijds het bedrag werd overschreden waarboven alleen de 'Algemeen Gemachtigde van den Wederopbouw en de Bouwnijverheid' vergunning had mogen verstrekken en anderzijds de financiële belangen van de gemeente werden geschaad wegens te laag opgelegde leges. Het ontslag was wel eervol en met twee maanden salaris.

Op de lijsten van personen, die in Duitsland te werk gesteld moesten worden, stonden ook de namen van 15 personen met als beroep ijsmaker en/of ijsverkooper. Dat is op zijn minst opvallend. Klaarblijkelijk twijfelde Van Dierendonck aan het nut van het beroep van deze mensen. Zij konden in de Edese samenleving wel gemist worden.³

¹ NIOD, dossier Doc I -345, NSB-archief afdeling bestuurszaken collectie 123 nr. 858 en 79.

² Aantekeningen uit raadstukken vanaf 1899 t.m. 1946 nr. 157. 18 juni 1942, no. 62.

Ontslag directeur Gemeentewerken, de heer A. Weener.

³ NIOD collectie 123 nr. 858 en 79.

Van Dierendonck en het verzet

Tijdens de oorlog hield gemeenteambtenaar Janny Laupman zich bezig met het vervalsen van persoonskaarten voor het verzet. Dat het verzet niet veel met Van Dierendonck op had, blijkt uit het volgende fragment uit het dagboek van Janny Laupman:

'De vervalste persoonskaarten moesten dan weer in het bevolkingsregister terecht komen. Daar werden de distributiestamkaarten voor de onderduikers op uitgereikt. Als dat was gebeurd moesten de persoonskaarten weer uit het bevolkingsregister verdwijnen. Dat was soms een hele toer. Het bevolkingsregister stond in een kluis en de sleutel was in handen van gemeentebode Kees Klein. Voor de kluis zat altijd een politiemans op wacht. Kees liet mij dan de kluis in, nadat de politie even was weggevoerd met één of ander smoesje. Het gebeurde eens dat ik de kluis zat en buiten de kluis de NSB burgemeester Van Dierendonck hoorde praten. Dat was een angstig ogenblik, maar het liep goed af. Ik heb hem zelfs wel eens de vervalste documenten laten tekenen. En dan kwam er een stempel op. 'Geprüft und gültig' plus de handtekening van Dierendonck.

Op het laatste had ik die handtekening zo goed onder de knie, dat ik 'm namaakte en zette heel wat valse handtekeningen van Van Dierendonck en maakte de papieren met gestolen stempels 'Bepprüft und gültig'.

*Och, ik was zeventien en liep dus nog niet zo in de gaten. Soms kwamen er Duitsers namen zoeken in het bevolkingsregister. Ik ging dan zogenaamd in een andere bak staan zoeken 'flirtte' een beetje met die Duitsers en keek tegelijk om welke naam het hen te doen was. Dan wist ik wie er gauw gewaarschuwd moest worden.'*¹

'De inmiddels negentienjarige Janny Laupman werd op het laatste nippertje in april 1945 gearresteerd en naar De Wormshoef gebracht, nadat ze twee jaar lang verzetswerk in Ede en omgeving had verricht. In 1985 zegt zij daarover: 'Ja, wat deed ik? Persoonsbewijzen vervalsen, geboortedata veranderen en in samenwerking met het distributiekantoor stamkaarten vervalsen.

Ze begonnen meteen met vragen. Ik werd met de gummiknuppel bewerkt. Mijn rokken gingen omhoog en ik werd vreselijk geslagen omdat ik geen antwoord wist op hun vragen. Sommigen gingen even weg en lieten een paar trawanten achter die mijn haren uittrokken en me schopten. Toen het hele stel weer terug kwam, begon het verhoor opnieuw. Met de gummiknuppel over mijn handen en mijn rug. Ik werd murw geslagen. Van mijn middel tot mijn enkels. Ik bleef zwijgen. Ik moest minstens vierentwintig uur zwijgen, dan zouden de anderen van de verzetsgroep de tijd hebben om te verdwijnen. Ik werd in een kast opgesloten. Dat duurde zo een paar dagen. Af en toe werd ik eruit gehaald om weer verhoord te worden. Na vier dagen heb ik een adres losgelaten. Ik had toen de volstrekte zekerheid dat het geen kwaad meer kon.'

De bevrijding uit het SD-hoofdkwartier kwam voor Janny Laupman op 16 april 1945, toen de Canadezen Lunteren binnentrokken'²

Van Dierendonck en de NSB³

Een zekere Borggreven, gemachtigd voor de NSB in Gelderland, beschuldigde Van Dierendonck van knoeierij rond de confiscatie van een partij turf. Van Dierendonck had zelf een deel had ingepikt en

¹ www.nostalgischede.nl/leger/jannylaupman.htm

² Anne Frank Stichting - 'Sporen van de oorlog'

³ Peter Romijn, *Burgemeester in oorlogstijd*, (Amsterdam 2006) 340, 548.

de rest onder het gemeentepersoneel laten verdelen. Hij zou ook een kameraad van de NSB uit een gemeentelijke functie hebben weggepest. Het liep voor Van Dierendonck goed af. Müller, het hoofd van de adviescommissie Bestuurszaken, wees de beschuldiging van de hand onder verwijzing naar de langdurige vete tussen de burgemeester en de gemachtigde.

Hoe het afliep¹

Toen Ede in april 1945 werd bevrijd, kwam er een einde aan het burgemeesterschap van Van Dierendonck. Hij werd in de avond van 17 april 1945, samen met wethouder Van der Horst die ook 'fout' was geweest, door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten gearresteerd en overgebracht naar een gevangenkamp. Pas in 1948 werd hij berecht en veroordeeld. In het verslag van de zitting van het bijzonder gerechtshof van 17 september 1948 is zijn vonnis na te lezen. Hij werd veroordeeld vanwege het doorgeven van namen van Edenaren aan de Duitsers voor tewerkstelling in Duitsland, en bovendien werd hem verloochening van zijn eed van trouw aan de Koningin ten laste gelegd. Hij had deze eed voor de oorlog afgelegd als officier van het Nederlandse leger. Zijn vonnis luidde: 5 jaar gevangenisstraf en ontzetting uit het actief en passief kiesrecht. Hij mocht tevens 15 jaar lang geen functie meer bekleden binnen de gewapende macht en levenslang geen ambt meer.

Helaas geven de archiefstukken niet aan, hoe het Van Dierendonck verder is vergaan.

---

¹ Vincent Lagerwijn en Gert Plekkringa, *Ede 1940-1945* (Barneveld 1990) 148, 149. Voort NIOD. dossier Doc I -345, NSB-archief afdeling bestuurszaken collectie 123 nr. 858 en 79.

MUZIEKMAKERS

Jan Kijlstra

De grote zaal in Cultura is vernoemd naar Herman Krebbers, vele jaren concertmeester bij achtereenvolgens De Arnhemse Orkestvereniging, later het Gelders Orkest geheten, het Residentieorkest en het Concertgebouw orkest, internationaal befaamd solist, en een veel gevraagde vioolpedagoog.

Dat deze zaal zo heet zal bekend zijn: Herman Krebbers was een Edenaar. Geboren in Hengelo (Ov.), op 18 juni 1923. Maar in datzelfde jaar met zijn ouders naar Ede verhuisd. Zijn vader werd daar portier bij de ENKA.

Dat de kleine Herman zo'n grote violist kon worden, is te danken aan zijn talent én aan de toenmalige bedrijfsarts van de ENKA, dr. Heijmans. Deze was een groot muzikliefhebber en heeft ervoor gezorgd dat de ouders van Herman zich over de kosten van Herman's opleiding geen zorgen hoefden te maken.

De kleine Krebbers had zijn muzikale aanleg overigens niet van een vreemde. Muzikaliteit wordt vaak aan de kinderen doorgegeven.

Van zijn moeders muzikaliteit weten we niets, ook al was zij een telg uit de familie Zweers, waaruit bekende musici zijn voortgekomen. De bekendste daarvan was wel Bernard, die in zijn tijd als componist en muziekpedagoog bekendheid genoot, maar tegenwoordig alleen nog bekend is van cartouche met zijn naam in de grote zaal van het Amsterdamse Concertgebouw, tegen de

balkonrand.

Dat Herman's vader muzikaal was weten we wèl. Hij speelde in de ENKA Harmonie. Dat blijkt uit een afschrift, een doorslag-kopie, van een brief aan de firma De Leeuw te Zwolle, een destijds bekende handelaar in en reparateur van muziekinstrumenten.

Want deze brief, gedateerd op 23 december 1930, die in het ENKA-archief te vinden is in doos 28, wordt de firma De Leeuw op de hoogte gesteld van de toezending van de 'alt-saxofon' van de heer Krebbers, voor een onderhoudsbeurt. Het instrument, zo lezen we, moet grondig worden nagezien, alle polsters (de afdichtingen in de kleppen) en veren moeten worden vernieuwd, bovendien moet het grondig worden schoongemaakt en moeten eventuele lekkages worden verholpen. Kortom, een complete revisie. Ook toen al een vrij dure aangelegenheid, en dat wijst er op dat het een instrument van meer dan gemiddelde kwaliteit was. Dat laat de conclusie toe dat Krebbers Sr. ook een muzikant van niveau was. Want in de (blaas)muziekwereld gold, en geldt nog steeds, dat de betere (dus: duurdere) instrumenten bespeeld werden door de betere muzikanten.

De briefschrijver (waarschijnlijk de secretaris van de ENKA Harmonie) spreekt het vertrouwen uit dat de firma De Leeuw 'de kosten zo billijk mogelijk zal willen stellen'. En verzoekt het instrument 'zo spoedig mogelijk, liefst binnen een week' terug te sturen.

Herman Krebbers, die op veertienjarige leeftijd als 'wonderkind' in het Haarlemse Concertgebouw debuteerde, was toen pas zeven jaar, maar ongetwijfeld al bezig met vioolspelen. En al jong kwam hij terecht bij de grote

vioolpedagoog Oscar Back, die hele generaties violisten heeft opgeleid. En in zijn voetspoor heeft Herman Krebbers ook weer vele, later bekende en beroemde, violisten opgeleid.

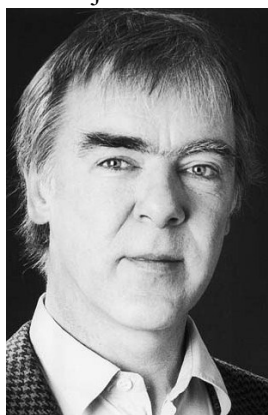
Herman Krebbers had een evenknie, Theo Olof. Zij zijn tegelijkertijd bij Oscar Back opgeleid en hun carrières zouden een groot deel van hun (muzikale) leven parallel lopen. Zij hebben ook samen de positie van concertmeester bekleed in achtereenvolgens het Haagse Residentieorkest en het Concertgebouworkest. Dat had ook zo zijn voordelen. De dubbele bezetting van de belangrijkste positie, die van concertmeester, door twee absolute topviolisten bood het orkest de zekerheid dat er geen compromissen nodig waren op die leidersplek. En voor Olof en Krebbers bood het dienstverband bij de achtereenvolgende orkesten bestaanszekerheid, met een vast salaris. En daarnaast voldoende tijd en ruimte voor het opbouwen van een solistencarrière. Ook hebben zij samen heel veel kamermuziek gemaakt.

Olof publiceerde in 1958 het boek *Daar sta je dan*, over zijn leven als orkestspeler en solist. In dat boek doet hij

over zijn vriend en collega Krebbers de veel geciteerde uitspraak: 'Er zijn vele krabbers, maar er is maar één Krebbers.' Een mooie uitspraak, en erkenning van de ene grootmeester voor de andere.

Uit de ENKA-harmonie waar Krebbers Sr. in speelde is overigens, in 1932, de Edesche Harmonie ontstaan. En daar zat, later, een ander Ede's 'wonderkind' in, de fluitist Paul Verhey.

Die heeft als jongetje in de Edesche Harmonie gespeeld. Zijn eerste fluit heb ik in mijn bezit.

Paul is inmiddels ook al weer een tijdje met pensioen, maar was zo'n veertig jaar solofluitist in hetzelfde Concertgebouw. En heeft dus vele jaren met Herman Krebbers samen muziek gemaakt.

Paul Verhey

Bronnen:

Gemeentearchief Ede, Enka-archief, doos 28

Historie en kroniek van het Concertgebouw en het Concertgebouworkest, Walburg Pers, 1989.

Theo Olof: *Daar sta je dan*. Bert Bakker /Daamen, 1958

NIEUW OP DE WEBSITE VAN HET GEMEENTE ARCHIEF EDE www.ede.nl/gemeentearchief

Nieuwe inventarissen:

- Plaatselijk Comité voor Vluchtelingenhulp, 1951-1952, archiefnr. 224
- Inventaris Centrum voor Gezinsverzorging (1947) 1948 – 1955, archiefnr. 060
- Stichting Bijzonder Gezinswerk Ede, 1955-1961, archiefnr. 059
- Aanvulling Notariële archieven 1926-1935, archiefnr. 113 en 114

Nieuwe Kennisbankartikelen over:

- Ambtsjonkers Ede
- Antoniussschool
- Bijenmarkt De Klomp
- Bombardement Ede-Zuid
- Cinemec
- Eierveiling
- ENKA Mannenkoor
- Fanfareorkest Kunst na Arbeid, Lunteren
- Garnizoen
- Gelders Veenendaal
- Geschiedenis van Otterlo
- Infanterie Schietkamp (ISK), Harskamp
- Kerncijfers
- Kok Ede
- Lord van Wyhe
- Luchtlandingen
- Middelberg, Leopold Roland
- Muziektenten
- Paasberg
- Pastoor Padberg
- Showband Irene
- Watertoren
- Zuivelfabriek Concordia

Vereniging Oud Ede

De vereniging stelt zich ten doel: (artikel 3.1 van de statuten):

Het onderzoek van archieven en gedrukte bescheiden naar alles wat betrekking heeft op het ontstaan en de geschiedenis van de dorpen (kerken en buurten) van het ambt en van de gemeente Ede en het verzamelen en bewaren van alles wat van belang kan worden geacht voor en betrekking heeft op de geschiedenis van Ede.

Dagelijks bestuur

Hans van Bemmelen (voorzitter), Gerard Hendriks (secretaris) en Henk Borkhuis (penningmeester).

Leden

De vereniging heeft ruim 900 leden. De contributie bedraagt € 15,00 per jaar.

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij de secretaris.

Beëindiging van het lidmaatschap uitsluitend schriftelijk vóór 1 november.

Ereleden van de vereniging zijn mevrouw B.T. Groen en de heer J.G. Hartgers.

De Zandloper

Is een uitgave van de Vereniging Oud Ede en verschijnt viermaal per jaar.

De redactie van De Zandloper bestaat uit Hans Post (eindredacteur), Frans van Oort, Kees van Lohuizen en Dick Kranen (opmaak).

De redactie is te bereiken via het e-mailadres: hanspost@worldmail.nl

Nieuwe artikelen die verband houden met de geschiedenis van Ede zijn welkom.

De redactie behoudt zich echter het recht voor een artikel te weigeren.

Overname van artikelen uitsluitend na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Vereniging Oud Ede.

Wilt u adverteren in De Zandloper dan gelieve u contact op te nemen met het bestuur van de Vereniging.

Productie van De Zandloper:

Drukkerij Verloop, Alblasserdam

ISSN 1384-7090

Postadres: Postbus 8293, 6710 AG EDE
Telefoon: Secretaris 06 34867627
E-mail: voe@verenigingoudede.nl
Website: www.verenigingoudede.nl
Bank: ING: 353.42.68.